

бўладилар. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, кизиқишлар фаолиятга интилиш натижасида вужудга келса, эҳтиёжлар мустақил фаолиятга кўрсатишга бўлган кизиқиш натижасида шаклланади.

Талабалар ўз фаолиятларида илк бор намоён бўладиган билимларни алоҳида кизиқиш билан

ўрганадилар. Шу билан бир қаторда мазкур билимлар талабаларнинг тадрижий тарзда ривожланишини таъминлаб, уларда билиш фаолиятларини ривожлантиришга хизмат қилади. Шунга кўра талабанинг билиш фаолияти предмети ҳамда натижаси сифатида намоён бўлади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йилдаги 14 август “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ПФ-5847-сон Фармони.<https://lex.uz>

2. М.Е.Пазылова. Аждодларимиз меросини ўрганиш жараёнида талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини ривожлантириш механизми. Педагогика фанлари доктори (DSc). ... дисс. - Нукус. - 2022. 289 б www.ziyounet.uz

3. М.Е.Пазылова. Талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини ривожлантиришда дидактик воситалар ва рухий ўзига хосликларининг аҳамияти //Таълим ва инновацион тадқиқотлар. халқаро журнал. - Бухоро, 2022. № 4. – Б. 163-166. (ISSN2181-1709(P), ISSN 2181-1717(E) <http://interscience.uz>.

РЕЗЮМЕ. Мазкур мақолада талабаларда ўқув-билиш мотивларини шакллантиришга хизмат қиладиган таълим жараёнининг яхлитлигини таъминлаш, шунингдек, талабаларнинг эркин ижодий фаолият ва рефлексия билан шуғулланишларида имконият яратишда ўқув-билиш фаолияти ва креатив характердаги ўқув-билиш мотивларини ташкил этиш масалалари ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются вопросы обеспечения целостности образовательного процесса, служащего формированию у студентов учебно-познавательных мотивов, а также вопросы учебно-познавательной деятельности и организации учебно-познавательных мотивов креативного характера при создании возможностей для занятий студентами свободной творческой деятельностью и рефлексией.

SUMMARY. This article highlights the issues of ensuring the integrity of the educational process, which serves to form of learning motives in students, as well as creating opportunities for students to engage in free creative activity and reflection, and the issues of organizing learning activities and creative learning motives

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILAR KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI

Z.D.Rasulova – *pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent*
Buxoro davlat universiteti

Tayanch so‘zlar: kreativlik, kreativ kompetensiya, tafakkur, raqamli texnologiyalar, raqamli transformatsiya, elektron ta‘lim, ta‘lim muhitini raqamlashtirish shakllari, kreativ shaxs sifatleri, raqamli auditoriya, integratsiya.

Ключевые слова: креативность, творческая компетентность, мышление, цифровые технологии, цифровая трансформация, электронное обучение, формы цифровизации образовательной среды, качества творческой личности, цифровая аудитория, интеграция.

Key words: creativity, creative competence, thinking, digital technologies, digital transformation, e-learning, forms of digitalization of the educational environment, qualities of a creative personality, digital auditory, integration.

Kirish. Jahonda ta‘lim tizimini transformatsiyalash, raqamli texnologiyalarni ishlab chiqish va o‘qitish jarayonida qo‘llash, fanlarning metodik ta‘minotini takomillashtirish, talabalarning fanga oid kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish, darslarda animatsion, audio-visual vositalarni qo‘llash bo‘yicha tadqiqot ishlari olib borilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079-sonli Farmonida oliy ta‘lim tizimi uchun elektron ta‘lim resurslarini yanada takomillashtirish, shuningdek, ichki va jahon ta‘lim resurslaridan foydalanishni ta‘minlash va talabalarni mustaqil, erkin fikrlaydigan kreativ shaxs sifatida tarbiyalash kabi ustuvor vazifalar belgilab qo‘yilgan [1]. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta‘lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta‘minlash, bu borada pedagog kadrlarning kreativlik va kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish uchun yetarli shart-sharoitlar yaratish bugungi kunning dolzarb muammolaridandir.

Adabiyotlar tahlili. V.G.Lapin., F.J.Garsiya-Penalvolar ta‘lim jarayonlarida talabalarni tayyorlash sifatini ta‘minlashda ta‘limning innovatsion rivojlanishi o‘qitishning raqamli transformatsiyasini tahlil qildilar [5:56]. Olimlarning ta‘kidlashicha, raqamli texnologiyalar yagona mantiqda, turli axborot tizimlari o‘rtasida ma‘lumotlar almashinuvini ta‘minlaydi. Yu.V.Sharonin tadqiqotlarida oliy ta‘limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning optimal yo‘llari tahlil qilingan. Uning ta‘kidlashicha, bitiruvchilarning kasbiy madaniyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun raqamli texnologiyalar imkoniyatlarini shakllantirishga qaratilishi kerak [8:7]. Kasb-hunar ta‘limida raqamlashtirishning

nazariy asoslari ko‘plab tadqiqotchilarning ishlari ko‘rish mumkin. Masalan, D.S.Burtsev, E.S.Gavrilyuk, D.I.Shaugaraevalar oliy o‘quv yurtlarida raqamli vositalardan foydalanishda o‘quv jarayonini boshqarish muammolarini o‘rgandilar [3:122]. O.V.Yevdokimova, A.N.Kolobov, Yu.A.Kulaginlar izlanishlarida “Kasb-hunar ta‘limida gumanitar fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalarni qo‘llash muammolari o‘rganilgan [7:41].

Tadqiqot metodologiyasi. Oliy ta‘lim tizimida ta‘lim sifatini oshirishga qaratilgan raqamli o‘qitish platformalarini nazariy tahlil qilish, ularning imkoniyatlarini tahlil qilish asosida o‘quv jarayonini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini aniqlash nazarda tutilgan. Raqamli texnologiyalarni qanday shaklda joriy etilishi bo‘yicha usuliy ko‘rsatmalar ifodalangan. Tadqiqot usullari sifatida oliy ta‘limda raqamli texnologiyalarni joriy etishga asoslangan raqamli auditoriya muhitini shakllantirish va tizimlashtirish, tashkil etish, kuzatish, nazorat qilish va taqqoslash orqali talabalar kreativ bilimlarining rivojlanganlik darajasini aniqlash.

Muhokama va natijalar. Oliy ta‘lim muassasalari axborot-ta‘lim muhitida turli xil texnika va vositalar yordamida bo‘ljak o‘qituvchilarda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishni ta‘minlaydigan kashf etilgan sohalar g‘oyasi asosiy qiziqish uyg‘otadi. Bitiruvchilarni kasbiy tayyorlash ko‘rsatkichlaridan biri ijodiy faollik bo‘lib, bu ulardan kreativ bilimlarni talab qiladi. Shunday ekan, kreativlik ta‘lim jarayonini tashkillashtirishni o‘zida mujassamlashtirib, kreativ ta‘lim jarayonini qurish, raqamli ta‘lim texnologiyalaridan foydalangan holda ijodiy salohiyatni rivojlantirish, turli uslublar, bilim va ko‘nikmalar muvozanatini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. Avvalo, shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish jarayonining umumiy mohiyatini to‘laqonli

anglash uchun dastlab “kreativlik” tushunchasining mohiyatini tushunib olish talab etiladi. Kreativlik (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g’oyalarni ishlab chiqarishga tayyorgarlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyatidir. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg’ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo’ladi [6:72]. Demak kreativlikning mohiyatini quyidagicha tavsiflash mumkin, tafakkur insonning aqliy salohiyati bo’lsa, kreativlik ana shu aqliy salohiyatni maqsadga yo’naltirilgan tarzda erkin ishlata olish qobiliyati hisoblanadi, kreativ kompetentlik esa pedagogik faoliyatga nisbatan tanqidiy va ijodiy yondoshish, o’zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olishidir.

Bo’lajak o’qituvchilar kreativ kompetentligini turli innovatsion usullar, vositalar asosida rivojlantirish ta’limning ustuvor vazifasi hisoblanib, maqola mazmuni ham aynan innovatsion ta’lim muhitini yaratish bilan talabalarda kreativlik sifatlarini tarkib toptirishga qaratilgan. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar jamiyat hayotiga va zamonaviy inson hayotining turli sohalariga faol kirib bormoqda. Shunday ekan, talabalarda mustaqil ishlash ko’nikmalarni shakllantirish, ularda ijodiy g’oyalarni tarkib toptirishda o’quv jarayonlarini raqamlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Ta’lim tizimini raqamlashtirishning muhim zaruriy sharti axborot-ta’lim muhitini yaratishdan iborat bo’lib, u quyidagi elementlardan tashkil topadi:

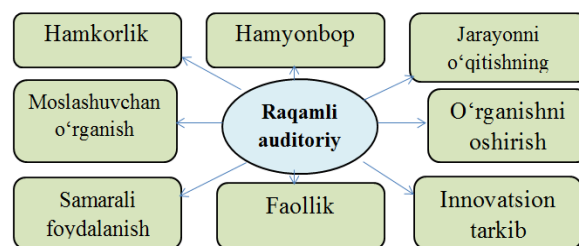
- texnik resurslar: kompyuterlar, planshetlar, mobil qurilmalar, tarmoqlar, videotizimlar, interaktiv ekranlar;
- ta’lim resurslari: dasturiy ta’minot, elektron-ta’lim resurslari, axborot-tahlil portallari, masofaviy ta’lim tizimlari, elektron kutubxonalar, bulut resurslari, vebinarlar, telekonferentsiyalar;
- jarayonlarni boshqarish: masofaviy ta’lim, elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar, bulutdagi shaxsiy kabinet, ta’lim shakllari va hokazolar.

Axborotdan foydalanish doirasi jamiyatning rivojlanish darajasini belgilaydi [2:34]. Bundan kelib chiqib aytish mumkinki, axborotlashtirish - bu vositalarni keng qo’llash, ma’lumotlarni yig’ish, saqlash va uzatish, mavjud bilimlarni tizimlashtirishni ta’minlaydi va bo’lajak o’qituvchilarda kreativ bilimlarni shakllantirish va ularni joriy boshqaruv uchun qo’llashni nazarda tutadi.

Ta’limning raqamli transformatsiyasi jarayonida hamma narsa yangilanadi:

Pedagogik usullar va o’qitish texnologiyalari, chunki raqamli muhitdagi darslar an’anaviy sinflaridan ko’p jihatdan farq qiladi. Ko’pgina ekspertlar bizning asrimizda ta’limni raqamlashtirishsiz amalga oshirib bo’lmaydi, degan fikrga qo’shiladilar. R.Halverson, R.B.Shapirolar kompyuterlar va boshqa qurilmalarni raqamli vositalar bilan birgalikda ishlatish talabalarga faolroq rol o’ynashga va o’quv jarayonining markazida bo’lishga ko’proq imkon berishini ta’kidlaydilar [4]. Ularning tadqiqotlari negizida raqamli texnologiyalar darslarni puxta o’rganishni optimallashtirish kabi didaktik vosita sifatida rivojlanganligini tushunish mumkin.

Ushbu tadqiqot mazmuni raqamli auditoriya yaratish orqali talabalarni ijodkorlikka o’rgatish va yaratuvchanlik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan (Raqamli auditoriya). Raqamli o’qitish uchun ijtimoiy media, multimedia va mobil telefonlar kabi elektron qurilmalar yoki platformalardan foydalanish orqali aniqlanadi. Raqamli auditoriya butunlay texnologiyadan foydalanish orqali o’qitishga qaratilgan bo’lib, talabalar noutbuklar, planshetlar va mobil qurilmalardan foydalanadilar.

Raqamli auditoriya xususiyatlari

Raqamli auditoriyaning xususiyatlariga to’xtaladigan bo’lsak, raqamli auditoriya asosan talabalarga mustaqil o’quv tajribasini yaxshilashga yordam berish, qayta aloqani yo’lga qo’yishga imkoniyat yaratadi. Talabalar uchun real vaqt rejimida fikr-mulohazalarini olishlari uchun zarurdir. O’qituvchilar, talabalar, dars, guruh va hokazo kabi ko’plab omillarga bog’liq holda fikr-mulohaza bildirish uchun teskari aloqa zanjirlaridan foydalanishlari mumkin. Misol uchun (Video, ta’lim jarayonida taqdimotlar, elektron ta’lim usullari, onlayn treninglar) va boshqa raqamli yondashuvlardan ko’proq foydalanishlari mumkin. Onlayn ta’lim talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirishga sabab bo’lishini ko’rsatgan, ya’ni talabalarining mustaqil ta’lim olishiga, individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda o’quv jarayoniga moslashtirish qobiliyatini shakllantirishga asos bo’ladi.

Yaratilgan raqamli ta’lim muhiti o’quv jarayonining har bir ishtirokchisi uchun o’z vazifalarini bajaradi.

1. Talaba uchun:
 - ✓ innovatsion ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish;
 - ✓ eng zamonaviy ta’lim resurslaridan foydalanish;
 - ✓ ta’lim jarayonining shaffofligini oshirish;
 - ✓ ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilari bilan muloqotni osonlashtirish.
2. O’qituvchi uchun:
 - ✓ katta hajmdagi hujjatlarni qayta ishlash yukini kamaytirish;
 - ✓ muntazam nazorat ish yukini kamaytirish, vazifalarni bajarish;
 - ✓ o’quv jarayonini monitoring qilish qulayligini oshirish;
 - ✓ topshiriqlarni bajarishda talabalarni rag’batlantirish uchun yangi shart-sharoitlarni shakllantirish;

Yuqoridagi xususiyatlardan kelib chiqib aytadigan bo’lsak, raqamli texnologiyalar yaxshilanishga yordam beradigan kuchli vositadir ta’limni turli yo’llar bilan, masalan, o’qituvchilarga o’quv materiallarini yaratish qulayliklari va hamkorlik qilish uchun yangi usullarni taqdim etishni, talabalarga ijodkorlik va muvaffaqiyat tuyg’usini beradi, qo’shimcha rag’batlantiradi.

O’quv jarayonini raqamlashtirishning optimal yo’llari

№	Usullar	Tavsiflar
1	O’qitishni takomillashtirish Hosildorlik	O’qitish samaradorligini rejalashtirishni osonlashtiradigan ilg’or texnologik vositalardan foydalanish orqali oshirish mumkin, oson va amaliy o’rganish, tezkor baholash, yaxshiroq manbalar, yangi ko’nikmalar va boshqalar.
2	Onlayn kutubxonalarni ishlab chiqish	Texnologik taraqqiyot onlayn kutubxonalarni yaratish va rivojlantirishga yordam beradi, butun dunyo bo’ylab talabalar, o’qituvchilar va tadqiqotchilar o’rtasidagi o’zaro aloqani osonlashtirdi.
3	Masofaviy ta’limni targ’ib qilish	U hammaga texnologik vositalardan oqilona foydalanish imkonini beradi, o’quv resurs-

		lari va muassasaga o'qituvchi bilan qulay muloqot qilish va ijtimoiy ta'lim platformalari kabi o'quv vositalari va texnologiyalaridan foydalangan holda guruhlarini boshqarish.			berishga imkon beradi va o'z ta'lim-tajribalarini nazorat qilishadi.
4	Virtual auditoriya muhitini yaratish	O'qituvchi real vaqt rejimida talabalar bilan muloqot qilishi, o'z resurslarini baham ko'rishi mumkin bo'lgan virtual sinflarni targ'ib qiladi.	9	Talabalarining o'z-o'zini o'rganish qobiliyatiga egaligini ta'minlash	Talabalar o'quv vositalari va texnologiyalaridan foydalangan holda o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini shakllantirishlari mumkin. Ular bilishlari kerak bo'lgan narsalarni aniqlashlari, onlayn resurslarni topishlari va ulardan foydalanishlari, o'rganishlarini amaliy faoliyatda qo'llashlari va hatto sharhlarni tahlil qilishlari mumkin.
5	Kreativ bilimni shakllantirish va tushunish qobiliyatlari	Texnologiyalar talabalarining individual rivojlanishini ta'minlash uchun ijodiy bilim, tushuncha va ko'nikmalarni shakllantirishga intiladi. O'qituvchilar talabalarining mustaqilligini ta'minlaydi. Qiziquvchanligi va izlanuvchanligini rag'batlantirishlari mumkin. Ularning ilmiy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan materiallarni taqdim etib boradi.	10	Talabalarni real vaqtda baholash	Texnologiya o'zaro ta'sir qilish, bilimlarni shakllantirish, real vaqtda talabalarni baholash va talabalarni tobora raqamli dunyoda hayotga tayyorlashning yangi usullarini yaratishga imkon beradi.
6	Jamoadi ishlash va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish	Jamoadi ishlash va muloqot qobiliyatlari muvaffaqiyatli mutaxassisni rivojlantirishga yordam beradigan ikkita muhim xususiyatdir. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar muhim rol o'ynaydi.			
7	Ta'lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish	Ta'lim resurslaridan istalgan vaqtda foydalanishni yo'lga qo'yish. Videoma'ruzalarni tashkil etish va o'tkazish talabalarga qulay vaqtda resurslardan foydalanishni osonlashtirdi. Hatto ota-onalar ham ushbu manbalarga kirishlari va ma'ruzalar va eslatmalar sifatini tekshirishlari mumkin.			
8	Vizual qiziqarli ko'rsatmalarni joriy qilish	Raqamli auditoriyalardagi amaliy mashg'ulotlardagi o'quv materiallari talabalarga interaktiv onlayn taqdimotlar orqali tafsilotlarga ko'proq e'tibor			

Yuqorida keltirilgan raqamli texnologiyalardan foydalanish usullari o'qituvchilarning o'quv materiallarini jonli, qiziqarli bo'lishiga va dars jarayonidagi mavjud muammolarni bartaraf etishga, talabalarni darsga kreativ yondashishga yordam beradi.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar o'qitishning yangi usullarini joriy etish va talabalarining sifatli ta'lim olishiga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, o'qituvchilarga ta'limni raqamlashtirish sharoitida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi va umuman ta'lim jarayoni sifatini tubdan yaxshilashga ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Takliflar. Bo'lajak o'qituvchilarning ilg'or ijodiy o'zini-o'zi rivojlantirish axborot texnologiyalari usullari va vositalarini faollashtirishga oid amaliy yondashuvlar zarur.

O'qitish va o'rganishni moslashtiradigan raqamli kontent ishlab chiqish, raqamli auditoriya qamrovini kengaytirish, talabalarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (elektron qurilmalar va dasturlar)dan foydalanish, xususan, ta'limni o'zlashtirishdagi innovatsion yondashuvlari, ijodkorligini qo'llab-quvvatlash, amaliy faoliyatida yetishda erkinlik berish, yuqori natijadorlik kuzatilganda rag'batlashtirishni joriy etish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 6079-son Farmoni.
2. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. Pedagogika fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. - T.: 2007. 305-b.
3. Бурцев Д.С., Е.С.Гаврилюк, Д.И.Шаугараева. Проблемы управления образовательным процессом при использовании цифровых инструментов в высших учебных заведениях. // Научный журнал НИУ ИТМО. Серия Экономика и экологический менеджмент. 2020. № 2. -С.121 – 130.
4. Halverson R., Shapiro R.B. (2012). Technologies for education and technologies for learners: How information technologies are (and should be) changing schools. Wisconsin Center for Educational Research (WCER). Working Paper, 6.
5. Лапин В.Г. Цифровая образовательная среда как условие обеспечения качества подготовки студентов в среднем профессиональном образовании. // Инновацион. развитие профессионального образования. 2019. №1 (21). -С. 55-59.
6. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. /O'quv-metodik qo'llanma. -Toshkent: TDPU huziridagi PKQT tarmoq markazi» 2015. 120-b.
7. Евдокимова О.В., Колобов А.Н., Кулагина Ю.А. Применение цифровых технологий обучения дисциплинам гуманитарного цикла в профессиональном образовании. //Международный научно-исследовательский журнал. –Екатеринбург: 2021. № 7 (109). -С. 40-44.
8. Шаронин Ю.В. Цифровые технологии в высшем и профессиональном образовании: от личностно ориентированной smart-дидактики к блокчейну в целевой подготовке специалистов. / Современные проблемы науки и образования. 2019. № 1.

REZYUME. Maqolada oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayonlarida raqamli texnologiyalaridan foydalanish zarurati nazariy jihatdan asoslangan. Raqamli auditoriyani tashkil etish orqali bo'lajak mutaxassislarga elektron ta'limdan samarali foydalanishga imkoniyatlar yaratish, mustaqil va kreativ yondashish ko'nikmalarini tarkib toptirish usullari ifodalangan.

РЕЗЮМЕ. В статье теоретически обоснована необходимость использования цифровых технологий в образовательном процессе высших учебных заведений. Пути создания возможностей для эффективного использования электронного обучения для будущих специалистов путем организации цифровой аудитории и развития навыков самостоятельного и творческого подхода.

SUMMARY. In the article, the need to use digital technologies is theoretically based educational processes of higher education institutions. Ways to create opportunities for effective use of e-learning for future specialists by organizing a digital audience, and to develop independent and creative approach skills.